

Марко Филијовић*

*Атински институт за образовање и
истраживање, Атина, Грчка*

Душан Пророковић**

Институт за међународну политику и привреду, Београд

SWOT АНАЛИЗА РУСКЕ АРКТИЧКЕ СТРАТЕГИЈЕ: ВОЈНИ АСПЕКТ

Сажетак

Процес милитаризације Арктика већ неко време привлачи пажњу међународне политичке и научне јавности. У овом раду, аутори су фокусирани на анализу руске војне моћи на Високом Северу. Применом SWOT анализе, циљ је био да се испита које су основне снаге, слабости, могућности и претње које карактеришу руску арктичку стратегију у војном домену. Дошло се до сазнања да главну снагу војног ангажмана Руске Федерације на простору око Северног пола чине масивна заступљеност војне инфраструктуре и особља, као и војно-технолошка супериорност, нарочито када је реч о ракетним системима. Велика шанса за унапређење постојеће позиције Русије лежи у потенцијалном проширењу војне сарадње с другим (неарктичким) нацијама, пре свега са Кином. Тренутно одсуство значајнијих сталних снага Северноатлантске алијансе (North Atlantic Treaty Organization – NATO) на том подручју, такође је битан фактор. С друге стране, највећу претњу за званичну Москву представља актуелно проширење НАТО-а и с тим повезана проблематика заштите националних граница.

* mfilijovic@yahoo.com

** dusan@diplomacy.bg.ac.rs

Основу слабост Руске Федерације када је реч о Арктику чини неусаглашеност војне компоненте са осталим (невојним) аспектима пројекције моћи у региону. Климатске промене и лоше стање једног дела војне опреме додатно су оптерећење. Уколико Русија жели да задржи војни примат и статус арктичке водеће нације у будућности, аутори закључују да ће за то бити неопходно видно јачање осталих регионалних потенцијала – социјалних, економских и др.

Кључне речи: Арктик, милитаризација, стратегија, SWOT анализа, Русија.

УВОД

Арктичко питање постаје све актуелније у међународним односима. Стратегијски значај овог простора за две хладноратовске суперсиле узроковао је повећавање интересовања за Арктиком током ере биполарности. Топљење северног леденог покривача допринело је да значај Арктика последње две деценије додатно порасте, пошто сада ресурси постају доступнији, а идеја о успостављању Северног морског пута никада у историји није била реалнија. Један од најзначајнијих актера или чак најзначајнији појединачни актер регионалних односа на Арктику јесте Русија, која има дугу традицију бављења овим питањем, а последњих година појављује се и са новим иницијативама. Аутори постављају истраживачко питање: *шта су предности и недостаци руске арктичке стратегије посматрано са војног становишта?* Теоријски оквир унутар којег се тражи одговор на ово истраживачко питање јесте реализам, што је и сасвим логично пошто се у раду анализира концепт стратешког планирања у овом конкретном случају и његови потенцијални исходи. Методолошки оквир заснован је на коришћењу SWOT матрице и њених елемената. Просторни оквир детерминисан је насловом рада, док се временски оквир, изузимајући кратак уводни историјски део, тиче актуелних прилика и импликација у наредном периоду.

КРАТАК ИСТОРИЈАТ АНГАЖМАНА РУСИЈЕ НА ВИСОКОМ СЕБЕРУ

Иако се већа заинтересованост руске елите за приобалним појасом крајњег севера, у контексту истраживачких експедиција, могућег развоја трговине и уопште – овладавања простором, артикулише и конкретизује средином XVIII века током и након запоседања територије Сибира (у сваком погледу прекретницу је представљало организовање Велике северне експедиције која је трајала од 1733. до 1743. године), присуство руских трговаца, морепловаца и (рибо)ловаца детектује се у овим областима још од XI века. Отуда и појава изворне и самобитне етнографске групе Помора (поморы) на обалама Баренцовог и Белог мора, који су највероватније настали „стапањем” словенских досељеника из Пскова и Новгорода и угро–финских номада (кочевници) (Ануфриев 2008). Захваљујући њиховим делатностима и потребама тржишта у унутрашњости континенталног дела Русије, скоро век и по пре доласка Велике северне експедиције на обалама реке Таз (данас се ова локација налази у Јамало-Ненецком аутономном округу; рус. *Ямало-Ненецкий автономный округ*) 1601. године основан је град Мангазеја (*Мангазeya*) као трговачко средиште (Визгалов 2004). Високи Север, а ту се најпре мислило на долине река Северна Двина и Оњега, а затим и осталих ка истоку које теку меридијанским правцем и уливају се у „арктичка мора” и поред крајње непријатних услова за живот (зиме су дуге, хладне и ветровите, а током кратког лета је висока влажност ваздуха) најпре делује атрактивно због огромних ресурса и њихове релативно једноставне експлоатације (дрвна грађа, риба, крзно, месо, маст, касније су откривена и рудна богатства попут налазишта угља у Воркути и никла у Норилску). Убрзо се, такође, открива и подесност пловидбе морима – Белим и Баренцовим, што неумитно доводи и до постепеног, али са историјског становишта посматрано и брзог „сазревања идеје” о значају Кољског полуострва.

Избијањем Северног рата (1700 – 1721. године) који се одиграва у акваторију Балтичког мора, важност трговине преко Белог мора постаје још већа, с обзиром на то да је то упркос повременим ратним дејствима и на том правцу – убедљиво најсигурнија рута (Анисимов 2021). Град Архангелск се брзо развија, гради се и Новодвинска тврђава (већ 1701. године на почетку Северног рата одбијен је напад шведске морнарице управо захваљујући овом утврђеном положају

руских снага), а 1708. добија статус седишта новоосноване губерније (Фруменков и Вољинская 1990). Ипак, победа у Северном рату неће се одразити и на даље напредовање Архангелске губерније, пошто ће Петар I дати предност свом великом пројекту и животном делу – Санкт Петербургу. Жила куцавица руске поморске трговине постаје Балтичко море, нова престоница се уздиже на ушћу Неве у Фински залив, а ушће Северне Двине и Оњеге у Бело море ипак остаје алтернативна траса. Зато је, на пример, остало забележено да је 1718. године руски цар забранио увоз и извоз житарица преко Архангелска. Тек век касније, са Катарином Великом руска (гео)политика вратиће се лукама Високог Севера. Томе доприносе и „ратни подухвати” Наполеона Бонапарте који је спроводио такозвану континенталну блокаду Велике Британије (1807 – 1813. године), услед чега се трговина са Русијом могла одвијати само преко Архангелска. Британско–руски односи се, пола века касније, срозавају на најнижи могући ниво, те се током Кримског рата заједно са француским савезницима британски бродови два пута (у лета 1854. и 1855. године) појављују у Баренцовом мору и Белом мору (предузимајући тако офанзивна дејства која су у руској историографији позната као – *Беломорска кампања*) са циљем блокаде лука (или њиховог заузимања, што је ипак деловало преамбициозно), уништавања релативно малобројне руске војне и оне далеко веће трговачке флоте и разарања утврђења (Lambert 2011, 29-44).

Свакако, „кључна сучељавања” и главне битке Кримског рата нису се одиграле на простору Високог Севера, али су ови догађаји указали да претња по безбедност у случају оружаних сукоба може доћи и са те стране. Идеја о успостављању новог центра којим ће бити ојачана одбрана државне границе и побољшан надзор морских рута јавља се већ око 1880. године, али је реализована тек 1916. изградњом Мурманска (када је основан, град је понео назив *Романов на Мурману*), у водама Кољског залива које не леде ни у зимским месецима (Михайлов 2016, 10-17). Испоставило се, у сред Првог светског рата и годину дана пред Октобарску револуцију. У стратегијском смислу тако је умерено географско тежиште одбране (поморске на отвореном мору и копнене ка дубини континенталне масе) из Архангелска у Мурманск за око 600 километара северозападно (морским путем раздаљина износи око 1000, а копненим 1600 километара), чиме се смањило простор за маневрисање непријатеља, скратило време евентуалне реакције

и стекла могућност предузимања нападачких акција (могућност брзог испловљавања на Баренцово море или Норвешко море). Значај Мурманска постаће очигледан током хладноратовске конфронтације, али потом и у другој деценији ХХИ века после представљања стратешких планова Русије повезаних са имплементацијом „арктичке стратегије” и експлоатацијом ресурса на Високом Северу (укључујући и стављање у функцију Северног морског пута као нове маритимне везе између Пацифика и Атлантика). У Другом светском рату немачке јединице су (у подручју Високог Севера немачке снаге стационирале су око 150.000 војника), схватајући да се заузимањем Кољског полуострва и блокадом луке остварује стратешка предност (јер је преко ове луке допреман највећи део савезничке помоћи Црвеној армији), нападе Мурманск већ у јуну 1941. године (Рыжов 2006, 70-81). Након што је офанзива одбијена, прешло се на свакодневно бомбардовање из ваздуха и системско уништавање инфраструктуре и града у целини (после Стаљинграда, по броју бачених бомби и густини бомбардовања Мурманск је други град који је претрпео најжешће ударе) (Комаров 1973, 92-97).

У међувремену, између Октобарске револуције и Другог светског рата комунистичке власти се суочавају са бројним проблемима и изазовима у „појасу арктичког круга”. Са једне стране, морали су да сузбијају претензије осталих такмаца у међународним односима за овим простором. Независност Финске допринела је стварању нове географске реалности, а све амбициозније САД су такође почеле представљати све озбиљнијег конкурента. Руска Империја је по први пут затражила своја права на арктичке (заполарне) територије 1916. године када је основан Мурманск, упућујући ноту свим осталим државама на ту тему. Документ готово истоветног садржаја Народни комитет за спољне послове Совјетског Савеза под називом „О проглашењу земљишта и острва која се налазе у Арктичком океану територијом СССР-а” (*Об объявлении территории СССР земель и островов, расположенных в Северном Ледовитом океане*) обзнањује априла 1926. године. У тексту се наводи да територију СССР представљају „све земље и острва, која до тренутка објављивања ове резолуције не чине територију ниједне стране државе коју је признала влада СССР-а, а налазе се у Северном леденом океану, северно од обале СССР-а до северног пола унутар распона између меридијана тридесет два степена четири минута тридесет пет секунди источне географске дужине

од Гринича, који пролазе дуж источне стране залива Ваида кроз знак триангулације на рту Кекурски, и меридијана сто шездесет осам степени четрдесет девет минута тридесет секунди западне географске дужине од Гринича, пролазећи у средини мореуза који раздваја острва Ратманов и Крузенштерн групе острва Диомед у Беринговом мореузу” (ПЦИКСССР 1926, 1). Изузетак у омеђавању територија и територијалних вода Совјетског Савеза учињен је према острвима чија је припадност другим државама још раније била призната (архипелаг Шпиценберген са острвом Свалабард који је припао Норвешкој, острво Мали Диомед које је припало САД). Са друге стране, током двадесетих година XX века совјетска политика колективизације и ширења комунистичких идеја не доноси очекиване резултате на крајњем северу земље, поготово међу домородачким народима (Тимошенко 2009, 14-37; 2013, 28-42). Конкретнији резултати постаће видљиви тек деценију касније, после успостављања нових јединица регионалне самоуправе заснованих на националном принципу – Ханти – Мансијске, Јамало – Ненецке, Тајмирске, Јевеникијске, Корјакске и Чукотске (Тимошенко 2012, 19-46; 2020, 219-236). Изградњу нових институција пратили су и петогодишњи планови економског развоја, циљано насељавање појединих урбаних средина и инвестиције у велике индустријске заводе (најчешће за прераду рибе, бродоградњу, обраду дрвета). Стратегијски значај арктичког појаса узроковао је и да се на том подручју развија инфраструктура, насељавају људи, осигурава егзистенција тог становништва подстицањем одређених привредних активности итд. Тим смером се, брже или спорије, мање или више успешно наставило све до краја осамдесетих година XX века када је у склопу „перестројке” промењен и приступ на Арктику. Мурманском иницијативом из 1987. године Михаил Горбачов је промовисао нове совјетске политике на Високом Северу који су подразумевали смањење војних активности, међународну сарадњу у циљу развоја ресурса и координације научних истраживања, заштиту животне средине и отварање Северног морског пута (Фокин, Смирнов 2012, 6-15). Променом приступа у пракси је напуштена стара политика, а то је довело и до банкротирања читавог низа раније изграђених и субвенционисаних (због стратегијског значаја) привредних субјеката услед чега долази до миграција и радикалног смањења броја становника (од 1989. до 2022. године број становника у Мурманску је опао са око 477.000 на 270.000, у Архангелску са

око 420.000 на 300.000, у Северодвинску са око 250.000 на 157.000, у Воркути са 117.000 на 57.000, у Дудинки са 32.000 на 19.000) (Журавель 2020, 2-7).

Нови трендови уочени су тек с почетком XXI века, када се на званичном нивоу почиње говорити о интересима у арктичком региону на сасвим другачији начин (Филијовић 2010, 2011). Арктик поново постаје питање од стратегијског значаја.

SWOT АНАЛИЗА

SWOT анализа представља алат за стратешко планирање који се користи за идентификовање снага, слабости, шанси и претњи везано за пословну стратегију или планирање пројеката. Иако се најчешће повезује са маркетингом и стратешким менаџментом, овај аналитички концепт погодан је и за друге области, попут пољопривреде, транспорта, рударства и сл., а посебно је користан када се разматрају међународни односи, тј. стратегије одређених актера у различитим регионима у свету (Filijović i Babić 2022). У том погледу, може се рећи да је војни аспект укупне руске стратегије на Високом Северу детерминисан неколицином важних компоненти које обликују његов карактер.

Пре свега, важно је истаћи да масивно присуство и континуирани развој војних снага и повезане инфраструктуре на Арктику представљају окосницу стратегије Кремља везане за простор око Северног Пола и њену главну снагу. Наиме, да би потврдила статус арктичке суперсиле, Русија је у последњих 15 година обновила 50 претходно затворених војних постројења из времена Совјетског савеза, од чега 13 ваздухопловних база, 10 радарских станица, 20 граничних база и 10 спасилачких станица (Conley, Melino and Alterman 2020). Штавише, Руси су изградили и 475 нових војних база (Gricius 2021), чиме су, према подацима Међународног института за стратешке студије (*IJSS*) и Ројтерса (*Reuters*), укупан број НАТО база унутар Арктичког круга премашили за трећину (Gronholt-Pedersen and Fouche 2022).

Иако је од 2010. године Русија повећала фокус на централне и источне делове Арктика, како истиче Катарзина Зиск (*Katarzyna Zysk*), главни центар гравитације за војна улагања и активности ипак преовладава у европском (или западном) Арктику. У овом делу региона руско војно присуство је концентрисано око Северне

флоте распоређене на Кољском полуострву, јер оно представља најјачи део руске морнарице (Zysk 2022). Након што је издвојена из Западног војног округа она је реорганизована 2021. године, постала је самостални војни округ и опремљена је савременим наоружањем и војном опремом (Humpert 2022). С обзиром на то да је западни део тог полуострва „једно од најгушћих складишта нуклеарног оружја на планети” (Filijović 2022, 8), одлука о креирању засебног војног округа не би требало да делује изненађујуће.

У том погледу, како објашњава Ингмар Олдберг (*Ingmar Oldberg*), најважније су „подморнице са стратешким балистичким пројектиlima на нуклеарни погон (шест у 2019.) и јуришне подморнице (укупно 41), које се замењују новим типовима или опремају савременим наоружањем. Флоту чини и око 37 војних бродова, међу којима су носач авиона Адмирал Кузњецов, две крстарице на нуклеарни погон и већи број разарача, противподморничких (АСВ) и десантних бродова, нових фрегата и патролних ледоломаца” (Oldberg 2022, 4). Осим тога, опште је познато да Русија поседује и највећу флоту ледоломаца на нуклеарни погон у региону, који се могу користити при војним операцијама, као и систем аеродрома, поморских база и радарских станица дуж целе арктичке обале. Такође, њене снаге подразумевају и ваздухопловне обалске трупе, комбиноване самосталне снаге, и армијски корпус Копнене војске (Conley, Melino and Alterman 2020).

Како би максимално заштитили нуклеарне капацитете, али и ојачали укупну одбрану широм арктичког региона, Руси су на статешким локацијама позиционирали савремене одбрамбене и друге системе (Anti-Access/Area Denial, A2/AD). То су: ПВО системи С-400 и С-300 за заштиту дугог домета; П-800 Оник противбродске крстареће ракете и крстареће ракете за копнени напад Калибар-НК за заштиту средњег домета; Системи Панцир-СА и Тор М2-ДТ за одбрану кратког домета; и системи ЗК60 БАЛ, К-300П Бастион-П и 4К51 Рубеж за обалску одбрану (Boulègue 2019, 7-8; Arruda and Filijović 2022, 570).

Међутим, оно што Русију издваја од осталих актера на Високом северу, односно пружа јој предност и потврђује њену надмоћ у односу на ривале, јесу хиперсоничне ракете. Балистичка ракета са ваздушним лансирањем „Кинжал” (руска реч за бодеж), затим „Циркон” (који се може испалити са подморнице) и хиперсонично клизно возило „Авангард” (као засебан концепт), представљају

својеврсни печат руске војне супериорности на простору око Северног пола, јер су дизајнирани да избегну све постојеће америчке сензоре и одбрану (Gronholt-Pedersen and Fouche 2022). Имајући у виду њихову способност да развију брзине од 7.600, па све до невероватних 20.000 миља на сат, и погађају циљеве у распону од 1.200 до 3.700 миља далеко са високом прецизношћу (Burke and Matissek 2021; Kendall-Taylor et al. 2021), разумљиво је због чега изазивају забринутост НАТО савезника.

Штавише, податак да је руском војном арсеналу недавно придато још једно ново оружје, само додатно усложњава позицију званичног Вашингтона и његових партнера. У питању је диновско торпедо са нуклеарним пуњењем на нуклеарни погон – Посејдон 2М39 – за који се тврди да поседује неограничен домет и може да путује брзинама већим од 200km/h (NZHerald 2023). Посебан изазов за чланице НАТО-а јесте то, што ово „супер оружје” може да путује недетектовано кроз океан и детонира бојеву главу када стигне до циља, при чему има потенцијал да изазове радиоактивне таласе који би обалске области практично учинили ненастањивим.¹

Уз очигледну војно-технолошку предност Руса у региону, требало би такође скренути пажњу и на континуирано, али и све учесталије спровођење масивних војних вежби на којима естаблишмент у Кремљу упорно инсистира. Једна од запаженијих била је „Запад 2021”, највећа у Европи у последњих 40 година (Oldberg 2022). Осим што доприносе утиску како Русија има неприкосновени војни примат на простору око Северног пола, наглашавање управо тог аспекта експоненције њене моћи представља уједно и веома повољну основу за додатно унапређење постојеће позиције званичне Москве у наведеном подручју. У прилог томе, између осталог, довољно упечатљиво говори заједничка поморска војна вежба која је обухватила кинеске и руске војне бродове у Беринговом мору у септембру 2022 (Gronholt-Pedersen and Fouche 2022).

Имајући у виду да би уласком Шведске (Финска је већ примљена) у НАТО, Русија практично постала једина Арктичка држава која није чланица тог савеза (Filijović 2022, 6), чини се да би, с њене тачке гледишта, проналажење одговарајућих партнера, уколико се за то укаже примамљива прилика, било пожељно, па чак и оправдано. У складу с тим, званични Пекинг делује као погодан

¹ Другим речима, постоји бојазан да би ударни талас могао да изазове разорни радиоактивни цунами (NZHerald 2023).

кандидат, с обзиром на то да се заједничке војне вежбе две земље спроводе и у Јужном кинеском мору и у другим регионима (Aljazeera 2022; Reuters 2022). С обзиром на то да НАТО има врло мало сталних војних снага стационираних у Арктичком океану (Oldberg 2022), поменути вид развоја војне сарадње између Русије и Кине могао би благотворно да делује на додатно јачање стратешке позиције званичне Москве на простору око Северног пола – наравно, докле год је то у складу с интересима две нације.

С друге стране, иако Русија у војно-техничком смислу по свој прилици предњачи у односу на остале учеснике арктичке „Велике игре”, њен приступ у поменутом делу света ипак карактеришу и неке одређене слабости. Пар Густафсон (*Pär Gustafsson*) подсећа да нам „историја говори како се војна моћ, без подршке друштва и привреде, може урушити брже него што се очекује, те да је, с тога, неопходно да озбиљно схватимо целокупност развоја Високог Севера” (Gustafsson 2021, 6). У том смислу, он истиче оно што и сами Руси виде као слабост када је реч о њиховом укупном ангажману у региону. Наиме, у последњем званичном документу Кремља насловљеном „О принципима државне политике Руске Федерације на Арктику до 2035 године” (*Об Основах государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2035 года*), као главне препреке одржавању водеће позиције Русије на Арктику наводе се: 1) Смањење становништва у арктичкој зони (АЗ); 2) Неразвијена друштвена, саобраћајна и информационо-технолошка сфера на територијама АЗ; 3) Неефикасна геолошка истраживања минералних налазишта; 4) Недостатак државних субвенција за предузећа које би смањиле трошкове и ризике економских пројеката у АЗ; 5) Споро довршавање инфраструктуре дуж Северне поморске руте и изградње бродова за ледоломце и флоте за потрагу и спасавање; 6) споро стварање средстава за копнени и ваздушни саобраћај за коришћење у условима Арктика, као и домаћих технологија неопходних за развој Арктика; и 7) Неспремност система за праћење животне средине у АЗ (Gustafsson 2021, 4).²

Огроман изазов, такође, представљају и климатске промене, али и стање једног дела руских војних капацитета. Наиме, кроз историју, екстремни климатски услови деловали су као природна баријера која штити дугу арктичку обалу Русије. С обзиром на то да

² Документ на руском језику може се наћи на интернет адреси: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/f8ZpjhpAaQ0WB1zjywN04OgKiI1mAvaM.pdf>

се „вечни лед” сада све брже топи разлог је за забринутост, јер Русија стиче нове спољне границе које треба заштитити од потенцијалних агресора. Према Јанису Клуцу (*Janis Kluge*) и Мајклу Паулу (*Michael Paul*), „поморска претња сада би теоретски могла доћи са истока, преко Беринговог мореуза, или са запада преко база на Гренланду и Норвешкој, јер смањење леда ствара нове могућности за напад” (Kluge and Paul 2022, 2). У том контексту, важно је напоменути да је из истих разлога и „Северна поморска рута такође постала изложенија, а руске подморнице на нуклеарни погон које се крију испод леда, подложније за детекцију и нападе” (Oldberg 2022, 5). Штавише, само седам или осам тих подморница је потпуно оперативно, при чему су програми њихове обнове били изузетно скупи и дуго одлагани. Уз наведено, посебно отежавајућу околност представљају и учестале несреће са нуклеарним подморницама и пројектилима, које су присутне широм руског Арктика још од 1980-их година. Осим што изазивају опасност по животну средину, оне неретко узрокују и губитак људских живота (4-5).

Међутим, оно што представља вероватно највећи изазов за Русе када је реч о Арктику (али и генерално), јесте текуће проширење НАТО-а. Наиме, након отпочињања рата у Украјини, Шведска и Финска поднеле су званичан захтев да се прикључе Алијанси. Иако Турска има примедбе на приступање Шведске, у Вашингтону су прилично уверени да ће до очекиваног (најављеног) проширења доћи и са задовољством га ишчекују (Filijović 2022, 4). Пријем Финске у Алијансу, то у одређеној мери и потврђује. За званични Кремљ, такав развој догађаја представља велики проблем и перципира се као претња. Осим што би се тиме променио целокупан геополитички пејзаж региона (јер би Русија постала једина арктичка обалска држава која није чланица НАТО-а), граница између Алијансе и Русије већ се значајно увећала – од приближно 1.200 на око 2.500 км (Nagashima 2022). Поред очигледних логистичких и других изазова које то производи, војни стратегије у Кремљу већ се суочавају са додатним потешкоћама у погледу ефективне одбране земље. Наиме, велики проблем представља то што је већина руских база лоцираних у западном делу Кољског полуострва, „методично смештена дуж једног вертикалног коридора” (Filijović 2022, 8). Штавише, тај део Русије слабо је интегрисан са остатком земље, јер га са њиме повезују само један пут и једна железничка пруга у дужини од 700 км, која се пружа на југ паралелно са границом. До

скоро, то није представљало проблем, зато што је пут који иде од Мурманска до рачвања северно од Санкт Петербурга био сигуран у претходним геополитичким околностима: „НАТО снаге могле су да га угрозе само са севера, из Норвешке, али је за то било мало изгледа због граничног пролаза ужег од 30 километара. Штавише, Русија је одавно у том региону распоредила две дивизије да чувају њен северни бок (50.000 војника)” (Filijović 2022, 8). Међутим, ако би у неком тренутку дошло до преливања оружаног конфликта из Украјине у правцу севера, „снаге НАТО-а могле би да пресеку руски пут ка Мурманску из правца Финске у било ком тренутку, на најмање стотину места, без употребе већих војних снага. Мања диверзантска тактичка група у тој густо пошумљеној области могла би рутински да пресече железничку, путну, комуникациону и електроенергетску инфраструктуру и врати се на своју територију неоткривена, остављајући највећи војни и нуклеарни потенцијал Русије логистички одсечен од остатка земље” (Filijović 2022, 8). Пријем Шведске у НАТО, само би додатно отежао ситуацију за Русе.

Графикон 1: SWOT анализа руског војног ангажмана на Арктику

Снаге	Шансе
<ul style="list-style-type: none"> - Снажно присуство и континуирани развој руских војних снага и повезане инфраструктуре - Војно-технолошка супериорност 	<ul style="list-style-type: none"> - Слабо присуство сталних војних снага НАТО-а у арктичком региону - Јачање војне сарадње са Кином на простору око Северног пола
Слабости	Претње
<ul style="list-style-type: none"> - Неусаглашеност између војних и других (социјалних, економских итд.) аспеката пројекције моћи у региону - Утицај климатских промена - Учестали акциденти везани за војна средства 	<ul style="list-style-type: none"> - Проширење НАТО-а - Проблематика заштите граница након експанзије НАТО-а

Извор: Обрада аутора

ЗАКЉУЧАК

Може се констатовати да Русија има солидну позицију на Арктику с војне тачке гледишта, као и могућност да је у будућности додатно ојача. Осим што њени укупни војни капацитети у региону

значајно превазилазиле оне других арктичких нација посматрајући их збирно, руска главна снага огледа се пре свега у војно-технолошкој надмоћи над конкурентима. Како истичу неки експерти, Западу би требало најмање 10 година да ухвати корак са руском војском у региону, ако би се за то одлучио (Gronholt-Pedersen and Fouche 2022). Штавише, слабо присуство НАТО снага и интензивирање сарадње са Кином, остављају довољно простора Русима да утврде, односно додатно оснаже своју позицију у том делу света и задрже статус водеће арктичке нације у времену које долази.

Међутим, да би осигурала примат, Русија би требало да уједначи развој својих војних потенцијала са осталим факторима моћи на простору око Северног пола – економским, социјалним и др. Посебно је у том смислу релевантан аспект екологије, при чему би најпре ваљало унапредити постојеће стандарде како би се спречио или макар умањио број акцидената који се тамо дешавају већ деценијама. Осим тога, огроман испит за Русе јесте и актуелно проширење НАТО-а, на које би званични Кремљ требало да пружи правовремен и адекватан одговор. Одлука о отварању 12 нових војних база широм Западног војног округа и опремању трупа са 2000 јединица модерног наоружања и војне опреме, представља логичну реакцију имајући у виду значај надолazeће претње (Filijović 2022, 9).

Па ипак, много тога сугерише да фокусирање искључиво на јачање војне инфраструктуре неће бити довољно да се одговори на предстојећи изазов. Да би се граница с Финском ефикасније заштитила, а Кољско полуострво боље повезало са остатком Русије и тиме избегли потенцијални логистички и други проблеми, биће неопходно обезбедити додатне инвестиције за значајнији развој цивилних капацитета. Другим речима, потребно је усагласити развој војних са осталим арктичким потенцијалима. Уосталом, свеопшта адаптација на климатске промене то недвосмислено налаже, истичући значај континуираног прилагођавања интегралног приступа Русије овом динамичном региону по питању свих релевантних варијабли.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Анисимов, Евгений Викторович. 2021. „Война и мир Петра Великого”, *Вестник МГИМО Университета* 14 (6): 7-29.
- Ануфриев, Виталий Владимирович. 2008. *Русские поморы*. Архангельск: Культурно историческая идентичность Солти.

- Визгалов, Георгий Петрович. 2004. “Мангазея”. *Большая российская энциклопедия 2004-2017*. Последний доступ 18. мај 2023. https://old.bigenc.ru/domestic_history/text/2156295.
- Журавель, Валерий Петрович. 2020. „О новой государственной политике России в Арктической зоне до 2035 года.” *Аналитическая записка* (192): 1-6. <http://doi.org/10.15211/analytics92020>.
- Комаров, Николай. 1973. „Противовоздушная оборона Мурманска и Кировской железной дороги (1941—1944 гг.)” *Военно-исторический журнал* (2): 92-97.
- Михайлов, Андрей Александрович. 2016. „Проблемы военноморского базирования в Арктике (1880—1890 гг.)” *Военно-исторический журнал*. (5) 10-17.
- ПЦИКСССР. 1926. „Постановление Об объявлении территорией Союза ССР земель и островов, расположенных в Северном Ледовитом океане.” Последний доступ 15. мај 2023. <https://docs.cntd.ru/document/901761796?section=text>.
- Рыжов, Геннадий Борисович. 2006. „Войска и силы ПВО на приморских направлениях в 1941—1945 гг.” *Морской сборник*. (8): 70-81.
- Тимошенко, Альбина Ивановна. 2009. „Советская государственная политика в районах нового промышленного освоения Сибири: стратегия и практика.” У *Деятельность государственных организаций по индустриальному освоению Сибири в XX – начале XXI вв. Сб. науч. Трудов*, ур. Альбина Ивановна Тимошенко, 14-37. Новосибирск: Сибирское научное издательство.
- Тимошенко, Альбина Ивановна. 2012. „Миграционная политика СССР и формирование кадрового потенциала районов нового промышленного освоения Сибири в 1950-1980-е гг.” У *Мобилизационная роль советского государства в хозяйственном освоении Сибири (1920-1980-е гг.)*, Альбина Ивановна Тимошенко, 19–46. Новосибирск: Сибирское научное издательство.
- Тимошенко, Альбина Ивановна. 2013. „Советский опыт освоения Арктики и Северного морского пути: формирование мобилизационной экономики”, *Историко-экономические исследования*, №1-2, 28-42.

- Тимошенко, Альбина Ивановна. 2020. „Государственная политика СССР в Арктике в 1920 – 1930-е гг.” У *Материалы седьмой научно-практической конференции «Полярные чтения – 2019. Государственные и общественные организации в управлении Арктикой: прошлое, настоящее, будущее»*, 219–236. Москва: Паулсен.
- Филијовић, Марко. 2010. „Територијално разграничење на Арктику.“ *Војно дело* 62 (2): 90-105.
- Филијовић, Марко. 2011. „Милитаризација Арктика – будућност која је већ почела.“ *Војно дело* 63 (3): 9-24.
- Фокин, Юрий Е. и Анатолий, И. Смирнов. 2012. “Киркенесская Декларация о сотрудничестве в Баренцевом/Евроарктическом регионе: взгляд из России 20 лет спустя.” *Национальный институт исследований глобальной безопасности*. <https://niiglob.ru/en/publications/materialy-k-20-letiyu-sber/272-yuefokin-aismirnov-kirkenesskaya-deklaracziya-o-sotrudnichestve-v-barenczewomevroarkticheskom-regione-vzglyad-iz-rossii-20-let-spustya.html>.
- Фруменков, Георгиевич, и В. А. Волынская. 1990. *Летопись города Архангельска 1584-1989*. Архангельск: Северо-Западное кн. изд-во.
- Aljazeera*. 2022. “China, Russia hold joint naval exercises to ‘deepen’ partnership.” Последњи приступ 3. мај 2023. <https://www.aljazeera.com/news/2022/12/20/china-russia-to-hold-joint-naval-drills-to-deepen-partnership>.
- Arruda, Gisele, and Marko Filijović. 2022. “The geopolitical challenges to engage stakeholders into Arctic climate change adaptation – military action and the challenges for an Arctic Citizenship.” *International Problems* 74 (4): 557-582. <https://doi.org/10.2298/MEDJP2204557A>.
- Boulègue, Mathieu. 2019. “Russia’s Military Posture in the Arctic: Managing Hard Power in a ‘Low Tension’ Environment.” *Chatham House – The Royal Institute of International Affairs*. June 2019. https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2019-06-28-Russia-Military-Arctic_0.pdf.
- Burke, Ryan, and Jahara Matisek. 2021. “The Polar Trap: China, Russia, and American Power in the Arctic and Antarctica.” *Air University Press*. Последњи приступ 2. мај 2023. <https://www.airuniversity.af.edu/JIPA/Display/Article/2820739/>

- the-polar-trap-china-russia-and-american-power-in-the-arctic-and-antarctica/.
- Conley, Heather A., Matthew Melino, and Jon Alterman. 2020. "The Ice Curtain: Russia's Arctic Military Presence." *Center for Strategic and International Studies*. Последњи приступ 4. мај 2023. <https://www.csis.org/analysis/ice-curtain-russias-arctic-military-presence>.
- Filijović, Marko, i Danilo Babić. 2022. „Indian educational cooperation with Africa: SWOT analysis of soft power approach.” *Politička revija* 71 (1): 111-133. <https://doi.org/10.22182/pr.7112022.6>.
- Filijović, Marko. 2022. "Russian Arctic Strategy and NATO Enlargement: Perceived Challenges and Possible Responses." *The Defence Horizon Journal*. Последњи приступ 20. април 2023. <https://www.thedefencehorizon.org/post/russian-arctic-strategy-and-nato-enlargement-perceived-challenges-and-possible-responses>.
- Gricius, Gabriella. 2021. "Arctic Great Power Competition: The United States, Russia and China." *Global Security Review*. Последњи приступ 1. мај 2023. <https://globalsecurityreview.com/great-power-competition-the-united-states-russia-china/>.
- Gronholt-Pedersen, Jacob, and Gwladys Fouche. 2022. "Dark Arctic – NATO allies wake up to Russian supremacy in the region." *Reuters*. Последњи приступ 28. април 2023. <https://www.reuters.com/graphics/ARCTIC-SECURITY/zgvobmblrpd/>.
- Gustafsson, Pär. 2021. "Russia's Ambitions in the Arctic Towards 2035." *Swedish Defence Research Agency [FOI]*. October 2021. <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI%20Memo%207624>.
- Humpert, Malte. 2022. "From Ukraine to the Arctic: Russia's Capabilities in the Region and the War's Impact on the North." *High North News*. Последњи приступ 22. април 2023. <https://www.highnorthnews.com/en/ukraine-arctic-russias-capabilities-region-and-wars-impact-north#:~:text=Over%20the%20past%20decade%20Russia,to%20decrepit%20Cold%20War%20installations>.
- Kendall-Taylor, Andrea, Jim Townsend, Lawson W. Brigham, and Nicholas Lokker. 2021. "Navigating Relations with Russia in the Arctic – A Roadmap for Stability." *Center for a New American Stability (CNAS)*. Последњи приступ 5. мај 2023. <https://www.cnas.org/publications/reports/navigating-relations-with-russia-in-the-arctic>.
- Kluge, Janis, and Michael Paul. 2022. "Russia's Arctic Strategy through 2035 – Grand Plans and Pragmatic Constraints." *Stiftung Wissenschaft und Politik [SWP]*. November 2020. <https://www.swp-berlin.org/en/analysis/2022/01/russias-arctic-strategy-through-2035-grand-plans-and-pragmatic-constraints/>.

- www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2020C57_RussiaArcticStrategy.pdf.
- Lambert, Andrew, D. 2011. „The Royal Navy’s White Sea campaign of 1854.“ In *Naval Power and Expeditionary Wars. Peripheral Campaigns and New Theatres of Naval Warfare*, eds. Bruce Elleman and Sarah Paine, 29–44. London – New York: Routledge.
- Nagashima, Jun. 2022. “What Membership for Finland and Sweden Would Mean for NATO’s Evolution,” *The Sasakawa Peace Foundation*. Последњи приступ 5. мај 2023. https://www.spf.org/iina/en/articles/nagashima_12.html.
- NZ Herald*. 2023. “Russia claims it has torpedoes capable of causing an underwater radioactive ‘tsunami.’” Последњи приступ 3. мај 2023. <https://www.nzherald.co.nz/world/russia-claims-it-has-torpedoes-capable-of-causing-an-underwater-radioactive-tsunami/3IVBXJ2WKFEN5LUC27OLCQWXZ4/>.
- Oldberg, Ingmar. 2022. “Russia in the Arctic: Ambitions and Constraints.” *The Swedish Institute of International Affairs*. 4. February 2022. <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/ui-publications/2022/ui-brief-no.-4-2022.pdf>.
- Reuters*. 2022. “China to send troops to Russia for ‘Vostok’ exercise.” Последњи приступ 3. мај 2023. <https://www.reuters.com/world/china/chinese-military-will-send-troops-russia-joint-exercise-2022-08-17/>.
- Zysk, Katarzyna. 2022. “Myth 8: ‘Russia’s military build-up in the Arctic is defensive.’” *Chatham House*. Последњи приступ 7. мај 2023. <https://www.chathamhouse.org/2022/07/myths-and-misconceptions-around-russian-military-intent/myth-8-russias-military-build>.

Marko Filijović*

Athens Institute for Education and Research – ATINER

Dušan Proroković**

Institute for International Politics and Economics, Belgrade

SWOT ANALYSIS OF RUSSIAN ARCTIC STRATEGY: MILITARY ASPECT

Resume

Climate change has induced global warming, which resulted in the rapid melting of the northern ice cap in the last decade and a half. In addition to allowing the vast resources stored in the area to eventually become available for exploitation, it also made the northern borders of the Arctic coastal states exposed to potential attack. Aware of this, Russia, the United States of America, Canada, Denmark, Norway, Sweden, Iceland and Finland have begun the process of militarization of the region.

In this paper, the authors focused on Russia's military activities in the High North, and the SWOT matrix was used for their analysis. Accordingly, the main goal of the work was to determine the main strengths, weaknesses, opportunities and threats that characterize Russian military engagement in the aforementioned area. The analysis showed that the massive presence of infrastructure and military personnel form the backbone of Russian military power in the mentioned area. Within this context, missile systems (hypersonic and other), which are technologically superior to those possessed by the competition, are of particular importance. The absence of a significant presence of NATO military forces in the given area and the strengthening of military cooperation with the Chinese in the Arctic are a chance for Russia to further strengthen its position.

On the other hand, the analysis also showed that Russian military activism in the area around the North Pole is characterized by certain weaknesses. The inconsistency of the development of the military component with the economic, social and other aspects of power projection in the region represents the most important one. Apart from leading to

* mfilijovic@yahoo.com

** dusan@diplomacy.bg.ac.rs

an uneven development of the overall potential in the Russian part of the Arctic and thereby preventing the implementation of an integral strategy, it simultaneously makes it difficult to carry out planning and operational military activities, primarily because it causes the emergence of logistical and other gaps. In addition to the above, the condition of a part of the Russian military equipment is also an obvious weakness. It is not at a satisfactory level, which, among other things, is evidenced by frequent accidents related to this issue. With this in mind, climate change is also a relevant factor. They caused the melting of the ice sheet, which throughout history served as a natural shield of the northern Russian borders. With its disappearance, those borders become more open to attack by potential aggressors, at the same time complicating the protection of the Northern Sea Route.

The main threat for Russia, according to the analytical matrix, is the announced expansion of NATO. Namely, if Sweden and Finland join that military alliance, the border between Russia and NATO will double. Given that the two Scandinavian countries were militarily neutral for many years, the Russians had no need to build massive defense capabilities along the dividing line with Finland, nor to significantly protect their strategic installations on the Kola Peninsula from a potential threat that could threaten them from that direction. However, if the circumstances change, Kremlin will face obvious problems. These problems primarily refer to the absence of military infrastructure along the mentioned border, but also to the shortcomings related to civilian capacities in the said area, which directly or indirectly hinder the logistical functioning of the army. Nevertheless, if the circumstances change, Kremlin will face obvious problems.

The authors conclude that Kremlin should undertake the uniform development of all Arctic potentials, in order for Russia to maintain its position as the leading nation in the region. Only in this way protection of borders and security of resources would be at an optimal level, both in peacetime and in conditions of armed conflict.

Keywords: Arctic, militarization, strategy, SWOT analysis, Russia.

* Овај рад је примљен 5. јуна 2023. године, а прихваћен на састанку Редакције 25. септембра 2023. године.